

Admiral. I sin Omtale af Gyldenløves Enke, Fru Dorothea Krag, kalder Forf. hende stadig Fru Krag; dette er næppe historisk — hun maa enten hedde Fru Dorothea Krag eller Grevinde Gyldenløve. Albert Baltzer Berns' Hustru vilde heller ikke Nogen titulere Fru Berns (S. 65 f.) paa en Tid, da Frue-navnet kun tilkom Adelsmænds Hustruer.

Men uagtet nu Et og Andet kan indvendes mod Bogen — der ogsaa har den Skavank ikke at være forsynet med Register —, maa den dog kaldes et meget tilfredsstillende Debut-Arbejde, efter hvilket Forf. forhaabentlig vil føle sig opfordret til yderligere Indtrængen i Postvæsenets Historie, og da især efter 1711, hvortil de bedste Ønsker medgives ham.

Bogen er ledsaget af, man kan næppe sige prydet med, et Portræt af Klingenberg, der, uagtet den tarvelige Gjengivelse, ikke savner Interesse.

G. L. Wad.

A. D. Jørgensen: Johannes Evald. Kjøbenhavn (Gyldendalske Boghandel) 1888. (263 SS.)

Et nyt biografisk Arbejde af vor flittige og frugtbare Rigsarkivar vil altid paa Forhaand kunne gjøre Regning paa stor Opmærksomhed hos alle Litteraturens Dyrkere. Man er sikker paa at faae meddelt meget nyt Stof og finde dette benyttet med historisk Kunst i en tiltrækkende og underholdende Form. Dette har yderligere stadfæstet sig ved nærværende Arbejde. Her er et taknemligt og rigt Materiale at bearbejde, idet den fremragende Digter tilfulde besidder sine Landsmænds Kjærlighed og udelte Sympathi. Det har heller ikke manglet paa Forarbejder. At give et Livsbillede af Evald er forsøgt flere Gange tidligere. Evald døde 17. Marts 1781, kun 37 Aar gammel. Allerede i Avgust Maaned samme Aar indrykkede under Mærket F. M. Sjællands senere Biskop, Dr. Fr. Münter, der paa den Tid endnu ikke var fyldt 20 Aar, i Tidsskriftet „Deutsches Museum“ en Skildring af den Af-

døde, der „for sit Geni, sine Skrifter, sit Hjerte og sin Skjæbne vist fortjente, at hans Navn ogsaa blev nævnet udenfor hans Fædreland“. Münters Skildring aftryktes i dansk Oversættelse i Juniheftet 1782 af Maanedsskriftet „Dansk Museum“ og støttede sig til et meget nøje personligt Bekjendtskab, ligesom Efterretningerne alle vare samlede af Digterens egen Mund, hans eget Haandskrift og hans Venners Beretninger, som havde kjendt ham længe og daglig været om ham. Mindeskriftet er affattet med dyb Veneration for den Afdøde af den unge, begejstrede Digterven. — Senere leverede Rahbek og Øhlenschläger deres Bidrag til Karakteristik af Digteren og hans Værker. Med hvilken Kjærlighed den Sidste omfattede Evald er bekjendt gennem hans Forelæsninger og gennem hans forskjellige Digte:

Ak, der var Een! Skjönt fortæret af Smerte
 Skjænkte ham Gud en udødelig Flamme
 Og for Naturen det aabneste Hjerte;
 Han kunde tolke, hvad Andre kun stamme.
 Rungsted! Din lange og frugtbare Fure
 Grønnes, som forhen, og spirer, og pranger,
 Mens ved de gamle og gothiske Mure
 Gravmuldet længst har omfavnet din Sanger.

Hellige Evald! i Danemarks Skove
 Foler min Sjæl, at forklaret Du svæver.
 Bolgende over den krusede Vove,
 Luttret din Aand gennem Roserne bæver.
 Lad den opløde de frostige Strengge,
 Gyd i mit Bryst dine hellige Luer,
 Da skal mit Hjerte i Harpen sig trænge.
 Da skal jeg tolke, hvad nu kun jeg skuer.

(Slutningen af Digtet „den frembrydende Vaar“ 1803; jvfr. „Evalds Grav“ 1811: „Thi fra jeg kunde løfte Bog i Haand, var jeg fortrolig med Din Digteraand“.) Da Molbech 1830 skildrede Evald i sin „Dansk poetisk Anthologi“, gav dette i det følgende Aar Anledning til en yderligere udarbejdet Monografi af ham over Digteren: „Johannes Evalds Levnet, med Bidrag til hans Digterværkers Historie og Karakteristik“

(Kbh. 1831. XVI + 248 S.). Hertil benyttede Molbech ogsaa en Del af Digterens efterladte Haandskrifter, som fra Evalds Ven, Stiftsprovst Bast († 1803) vare gaaede i Arv til dennes Slægtning, den i Aaret 1850 som Geheimekonferentsraad afdøde N. A. Holten. Disse Manuskripter findes nu i det store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn (Ny kgl. Samling. Fol. Nr. 489^e) og have været en meget vigtig Kilde for Digterens senere Biografer. Molbech havde dediceret sit Skrift til Evalds Ven og Velgjører, Geheimeraad Frederik Moltke († 1836 paa Vallø); det fremkaldte igjen dels ved Kritiker dels ved Artikler i Tidsskrifter adskillige nye Oplysninger om Evalds Livsforhold (af F. C. Olsen, T. Baden, K. F. Wiborg o. fl.). Men hele Biografien forrykkede den rette Opfattelse af Evalds Personlighed ved at fremstille ham som den store Martyr, den ulykkelige, sygelige og lidende Skikkelse, der paa alle Sider forfulgtes uforskyldt af Haardhed og Uretfærdighed og næsten stod som den Rene blandt lutter Urene. Atter og atter er denne Opfattelse gaaet igjen og har været toneangivende i den efterfølgende Tid; hos ingen maaske i saa høj Grad som hos N. M. Petersen i hans Litteraturhistorie. — M. Hammerichs „Evalds Levnet, mest efter hans egne Meddelelser“ (Kbh. 1860, 2. Udg. 1861, 160 S.) er et skjønt, formfuldt Arbejde, der skjænker en nydelsesrig Læsning som Indledning til Digterens Værker; men i biografisk Henseende har det kun lidet fremmet Kjendskabet til Evald. Det falder allerstærkest i Øjnene ved nu at sammenstille det med A. D. Jørgensens Skrift. Som Hovedkilde for enhver Biograf er og bliver dog den store Udgave af Digterens samtlige Skrifter, som forberededes af Brødrene Thaarup og besørgeades af Liebenberg med kritiske Anmærkninger; den udkom i Aarene 1850—55 i 8 Dele med Understøttelse af Samfundet for den danske Litteraturs Fremme.

Det er et meget omfangsrigt Arbejdsstof, som her er blevet gjennempløjet, og som har krævet stor historisk Indsigt og Kunst for at kunne afvindes det gode Udbytte, der nu foreligger. Kirkebøger, Skattelister, Mandtal, Regnskaber og allehaande utrykte Arkivalier have maattet give deres Bidrag;

og der er ikke det Forhold i Digterens Liv og Omgivelser, som ikke har faaet en ny og fyldigere Belysning ved nærværende Skrift. Har Forfatteren saaledes været i Stand til at rette og fuldstændiggjøre sine Forgængeres Arbejder i meget betydelig Grad, vil det blive vanskeligt for Efterfølgerne at føje Nyt til det nu givne Digterbillede. Hvad der vanskeliggjør Arbejdet for Biografen, er Digterens Selvmeddelelser, som ofte komme i Strid med den historiske Virkelighed. Den mægtige Indbildningskraft har sammenstillet Begivenheder og Forhold, som den kritiske Undersøgelse ikke kan forene; mere end ønskeligt er „Dichtung und Wahrheit“ parret sammen; hvad der tilfredsstillter Digteren at sammenstille, maa Historikeren — Sandheden tro — atter adskille og give anden Belysning. Men ogsaa i Henseende til den saaledes nødvendiggjorte Kritik staaer nærværende Forfatter betydeligt over sine Forgængere.

Til Forstaaelse af en Personlighed, hvad enten han er Kunstner, Videnskabsmand eller hvilken Stand han end tilhører, er det af Betydning at kjende det Hjem, hvorfra han er udgaaet, og den Stamme, hvorfra han er udsprungen. A. D. Jørgensen begynder derfor ogsaa med en omhyggelig Undersøgelse af Evalds Hjem og Herkomst og er allerede her i Stand til at meddele adskillige Enkeltheder, som vistnok for de Fleste have Nyhedens Interesse. Han fører Læseren til en vidtforgrenet nordslesvigsk Præstefamilie i 17. Aarh. Digterens Oldefader, Enevold Laurentsen, blev 1631 Præst i Bylderup og var rimeligvis en Ripenser. Iøvrigt turde det muligvis ogsaa fortjene at nævnes, at mellem 1614 og 1632 træffes en Præst „Johannes Evald“ i Kliplev mellem Aabenraa og Flensborg¹⁾, og blandt de Studerende i Rostock nævnes 1640 „Johannes Enwaldt Clipl. Holsatus“²⁾. „Ewald“ betegner det Samme som Enevolds Søn. Naar Digteren selv paa en Ansøgning 1765 gjentagne Gange har skrevet sit Navn „Edwald“, er dette forklaret som maaske hidrørende

¹⁾ Kirkelig Statistik over Slesvig Stift II. 55.

²⁾ Zeitschr. d. Gesellsch. für Schl.-Holst.-Lauenb. Gesch. XI. 369.

fra en enkelt snevrere Lokalitets — Københavns? — Udtale af Navnet¹⁾. Enevold Laurentsens Søn Niels blev Præst i Nabosognet Høist; Svigersønnen, Gøde Laurentsen, Efterfølger i Bylderup; og dennes Søn, B. K. Gødesen, er atter den som Udgiver af „Flensborger Psalmebogen“ 1717 bekjendte Præst i Varnæs. Til denne Slægt høre saaledes Præster, der ere blandt de første i Tidens nye kirkelige Bevægelse, forplantet hid fra Tyskland. Vor Evalds Fader var Søn af Præsten i Høist, Niels Ewald († 1733) og Mette Magdalene Prætorius. Det har undret Anmelderen, at Forf. slet ikke har nævnet Efterretningen om Høist-Præstens Enke, der snart efter sin Mands Død flyttede til København. Hun ikke blot holdt kirkelige Forsamlinger om Natten, ligesom Sønnen, men hun foregav endog at være inspireret eller have himmelske Aabenbaringer²⁾. Dette aabner Indblik i Familieforhold, som ikke ere uden Betydning for Vaisenhuspræstens, Digterens Faders, Karakteristik. Naar det siges (S. 5) om Sidstnævnte, at han i sin Studietid kom til Jena og Halle og paavirkedes begge Steder stærkt af den pietistiske Retning, turde dette være tvivlsomt for Jenas Vedkommende. Det theologiske Lys i Jena paa hin Tid var den berømte, mangesidige Buddeus († 1729), som drog Skarer af Studerende did; men en Paavirkning i udpræget pietistisk Retning i denne Universitetsstad fandt næppe Sted. Forf. gaaer nærmere ind paa Skildringen af Vaisenhuspræstens Virken baade som Forfatter og som Præst og stiller sig gjennemgaaende meget velvilligt og rosende til ham; særligt kan han ikke give det Medhold, at han var en lærd Pedant og en Mand uden Sands for andet end sine Bøger og sine Embedsforretninger; dette siges aldeles at stride mod Samtidens Opfattelse. Anm. kan ikke indrømme dette. Hvad „den originale Stadskirurgus“ Reiser (S. 62 har han faaet Navnet „Reitzer“; i Egennavnenes Bogstavering bruger Forf. oftere Vilkaarlighed) har udtalt om Tilstømninger til hans Prædikener i Ridehuset efter Vaisen-

¹⁾ S. Birket Smith i Danske Samlinger IV. 182.

²⁾ Saml. t. jysk Hist. og Topogr. II. 27. 57.

husets Brand synes hverken at kunne bevise noget for eller imod i denne Sag; men netop Præstens Aandsfælle, Nordmanden E. O. Schwartzkopf, der var Skolemester, Korrektor og Translatør ved Vaisenhuset, og som Forfatteren be- raaber sig paa, siger jo udtrykkelig¹⁾ — hvad der ogsaa er anført S. 10 —: „udenfor hans Forretninger skulde man ej troe, at han forstod tre Ord“. Anm. maa derfor saavel heraf som af andre Kriterier tiltræde den Opfattelse, at Digterens Fader ved Siden af sin Dygtighed i Studerekamret og paa Prædikestolen har været en saare upraktisk Mand, der har afgivet en ynkelig Figur i hele det praktiske Liv; ligesom Anm. heller ikke kan finde tilstrækkelig Føje til at kalde den af N. M. Petersen meddelte Tradition om det sørgelige Forhold mellem Digterens Forældre for „i høj Grad vildledende“. Hvad Forf. anfører til Begrundelse heraf vil næppe bestaae for en nærmere Kritik. En Enkemand paa 43 Aar, der i en Række af Aar har tumlet sig i kirkelige Partikampe og ved sin Godtroenhed har været draget ind i en Overflødighed af uhyggeligt Kjævl. er næppe et jævnyrdigt Parti for en letsindig 24 Aars Pige. Naar Fr. Münter 1781 skildrer Digterens Barndomshjem med de Ord: „Hans Fader, bekjendt ved sine theologiske Skrifter, var en meget redelig, men derhos efter hans Tidens Sæder meget streng Mand. Hypochondri og allehaande huslige Bekymringer gjorde, at han henbragte den meste Tid, han som Præst havde tilovers fra sit Embede, paa sit Studerekammer, og ikke gav sig synderlig af med sine Børns Opdragelse. Denne blev ganske overladt til hans Moders, en meget ung Kones Omsorg“²⁾ — faaer man et bestemt Indtryk af sørgelige huslige Forhold. Udarbejdelsen af det enorme Flidsværk „Den bibelske Concordants“ i Løbet af faa Aar (trykt 1748—49) og hans øvrige betydelige Forfattervirksomhed vidner allerede om, at megen Tid har ikke kunnet være skjænket Familien. Jeg erindrer for nogen Tid siden at have læst — Stedet husker jeg des-

¹⁾ Danske Saml. IV. 87.

²⁾ Dansk Museum 1782. S. 682.

værre ikke mere — om Diakonen i Tønder Joh. Lundius († 1686), at han for at faae Husfred flygtede ind i sit Studerekammer, og for at glemme sine huslige Sorger arbejdede med feberagtig Flid paa sit grundlærde, bekjendte Værk „die jüdischen Heiligthümer“. Havde han været lykkeligere i sit Ægteskab, hed det, havde Videnskaben næppe faaet saa stort Udbytte af hans lærde Studier. Jeg fristes til at tænke mig det samme om Vaisenhuspræsten Evald og sætter i hvert Tilfælde mere Lid til Münters Ord, end jeg med Forfatteren er tilbøjelig til at finde Troværdighed i et af Tidens Lejlighedsvers, der seer Forholdet mellem Ægtefællerne i rosenrødt Skjær. Nej, Evalds Barndomshjem har efter alle Solemærker været et meget ulykkeligt Hjem. Evald selv nævner det næsten aldrig, og dog maa han derfra have modtaget et uudsletteligt Præg. Blandt de Evaldske Manuskripter findes et Fragment „Hr. Pantakaks Historie“, et Stykke psykologisk Novelle. Rahbek trykte Fragmentet i „Minerva“ 1805, og det er optaget i Samtl. Skr., Samf. Udg., VI. 225 ff. I mørke og uhyggelige Billeder fremstilles Pantakaks Barndom og Ungdom. Barnet opvoxer mellem det modbydeligste, hyklerske Krapyl, og Barnets Moder danner Midtpunktet i al „Hellighedens“ Utugt. Da Drengen, 10 Aar gammel, begyndte at faae Forstand paa Daarligheden, han levede i, overvandt „den moderlige Ømhed“, og hun sendte sit Barn bort fra sig til en Konrektor, lærd til Nødtørft og en stor Pedant o. s. v. Hvormeget eller hvorlidet der i denne sørgelige Skildring er laant fra Virkeligheden, fra Digterens egen personlige Erfaring, er umuligt at besvare. Men at Pantakoks Barndom vel nærmest skal være en Slags Parodi paa Evalds egen (S. 101), er meget sandsynligt. Digteren udtaler selv gjentagne Gange, at der var noget meget forfejlet i hans Opdragelse og Undervisning. Han nævner bl. a. sin vilde, vidtsvævende Fantasi og beklager højlig, at den ikke i Tide blev avet. I den Anledning fremsætter Forfatteren en for hans pædagogiske Syn ganske karakteristisk Opfattelse: „Hvad skal Forældre og Lærere gjøre andet overfor Barnelivets rige Fantasiliv end at lade det udfolde sig naturligt og drage Næring af

Eventyr og Historier? Og hvorledes kommer Digteren til den spidsborgerlige Fordring (!), at man burde have moraliseret for ham fra Barnsben i Stedet for at lade ham leve sit eget naturlige Liv? — Blot endnu være det bragt i Erindring med Hensyn til Evalds Barndom, at da Faderen mærkede Døden nærme sig, traf han Foranstaltning til at sende Børnene bort fra Hjemmet: Sønnen Johannes blev paa selve Faderens Dødsdag midt i Vinterens Hjerte, Dagen før han fyldte 11 Aar, sendt fra Kjøbenhavn til Rektor Licht i Slesvig. Skulde det ikke være et yderligere Fingerpeg om den Mangel paa Tillid, Præsten nærrede til sine Børns Moder?

Det vilde langt overskride den Plads, der tør ventes indrømmet en Anmeldelse, at følge Skildringen gennem alle Enkeltheder. Men paa hvert Blad faaer man Vidnesbyrd om den Dygtighed, hvormed Forf. behersker Stoffet, og hvorledes han er i Stand til at sprede nyt Lys over det ofte tidligere Fortalte. Det gjælder Skoleaarene i Slesvig, Studenterlivet, Forholdet til Arende¹⁾ og hele den Hulegaardske Familie samt Digterens „martialke Levnedsløb“ (rimeligvis allerede fra Maj 1769, jfr. Brevet til Boghandler Rothe S. 87). Rækkefølgen af Evalds Arbejder er fastsat langt bestemtere end tidligere, og i Vurderingen af disse afviger Forf. hyppigt i høj Grad fra sine Forgængere. Saaledes allerede ved et af de første: „Lykkens Tempel“ fra Begyndelsen af 1764. I Modsætning til Øhlenschlägers forkastende Dom („det mang-

¹⁾ Scenen med Arende, der besøger Digteren i hans Sygdom og siger: „de forrige Tider ere forsvundne, Evald!“ — samtl. Skr., Samf. Udg., VIII. 88 — er af de Fleste henlagt til Rungsted eller Søbækhus. A. D. Jørgensen erklærer dette for urigtigt og ansætter Begivenheden til Aaret 1773 under Opholdet hos Wiborgs i Vingaardsstræde i Kjøbenhavn. — Det kan tilføjes, at Alfr. Bramsen i sit nys udgivne Skrift „Genierne“ (Kbh. 1889 S. 81 f.) kalder denne Episode et Foster af den hallucinerede Digter: „Er dette ikke en Hallucination? Alt tyder derpaa.“ Arendes Ord skal være en Reminiscens fra en Komædie, som endog nærmere kan angives. — Yderligere Omtale skjænkes Evald i anf. Skr. S. 111 f.

ler Idealitet og Realitet“) opfatter A. D. Jørgensen det som „en Stilprøve“, „en næppe tyveaarig Ynglings Forsøg paa at efterligne en allegorisk Satire“, som Samtiden var fortrolig med og ikke tog for andet end den skulde være. „Adam og Evas“ kølige Modtagelse af de skønne Videnskabers Selskab fremkaldte Evalds Beslutning om at standse Produktiviteten i nogen Tid for at studere fremmede Mønstre. Men Kantaterne ved Frederik V's Død gjorde som bekjendt paa én Gang Johs. Evalds Navn bekjendt. Og naar derefter „Adam og Eva“ blev udgivet i Trykken ved Udgangen af 1768, ere vi ved Evalds „største og som Helhed betragtet betydeligste Digtning“. Ved denne Lejlighed bør fremhæves Forf.'s vistnok fuldstændig træffende Bemærkning: „Man opfatter ofte Forholdet saaledes, som om Evald havde været Gjenstand for sin Samtids stadige Miskjendelse, medens vi ganske anderledes vide at skønne paa ham. Det Modsatte var snarere Tilfældet; han paaskjønnes i høj Grad af Samtiden, lige fra sin første Fremtræden“ (S. 77). Ligeledes er det glædeligt at see, at den til Danmark i Midten af forrige Aarhundrede indvandrede tyske Koloni, der talte Mænd som Cramer, Klopstock, Gerstenberg o. fl., bliver vurderet efter Fortjeneste og tillagt betydelig Indflydelse paa Aandslivets Fremme i vort Fædreland. Dette betegner et stort Fremskridt; thi hvor skjævt ere disse Mænd ikke tidligere blevne bedømte af de Fleste eller, for blot at nævne en Enkelt, f. Ex. af N. M. Petersen. Forf. giver denne Kreds det Vidnesbyrd: „Den bestod af en Række aandfulde Mænd, som havde fattet en uskrømtet Interesse og Kjærlighed for deres nye Fædreland og vare rede til at fremhjelpe alt, hvad der paa nogen Maade gav Haab om at kunne faae Betydning for en national Udvikling.“ Det var paa Klopstocks Opfordring, at Evald skrev Rolf Krage, og det var ogsaa Klopstock selv, der indleverede Tragedien til de skønne Videnskabers Selskab; men naar dette Selskab forkastede Digtværket, „med Rette en Plet i Selskabets Historie“, var det det „danske“ Parti med Luxdorff i Spidsen, som her var toneangivende. — Opmærksomhed fortjener ogsaa Forf.'s Bedømmelse af det lille,

i Hast nedskrevne Lejlighedsstykker „de brutale Klappere“. A. D. Jørgensen kalder det „*utvivlsomt* Evalds vittigste Digting“, og det er efter hans Skjøn ligesaa „*utvivlsomt*“, at Wessels „Kjærlighed uden Strømper“ skylder dette Stykke sin Tilblivelse! Ligesaa original er Forf.s Omdømme om Evalds følgende Arbejde „Harlekin Patriot“: det er et Billede af vor Samfundshistorie i 1772, der sætter alle de brændende Spørgsmaal, særlig Tyskeriet og Reformprojekterne, under Debat og er et virkeligt Forsøg paa at danne en offentlig Mening (S. 119). Her er „sprudlende Komik“, „en klar Forstaaelse af Situationen“. Saaledes vides Stykket ingensinde tidligere hverken af Samtiden eller Eftertiden at være opfattet. Det Samme gjælder Brudstykket „Frode“; her siges Evald at skildre Hofrevolutionen, og hele den dramatiske Behandling af Saxos Fortælling om den sløve Konge sigter i Et og Alt til Forholdene i Danmark ved 1772, „det kan der *ingen Tvivl* være om, Evald var ikke noget Barn“! Af betydelig Interesse er ogsaa Forf.s Bedømmelse af Digterens øvrige Arbejder, ikke mindst „Balders Død“ og de skønne Videnskabers Selskabs Stilling dertil, saavel som Bedømmelsen af adskillige af Lejlighedsdigtene. I en udførlig Oversigt over Evalds Digting (S. 186—243) afslutter Forfatteren sin Fremstilling og gjør i det Enkelte Rede for Gangen i Evalds Digtervirksomhed og hans Stilling i Litteraturen overhovedet: Evald er vor første og største Lyriker. At læse Evalds Digtinge er at lære en rig og ualmindelig Personlighed at kjende; at fordybe sig i dem er at gjenopleve indholdsrige Øjeblikke i vort Folks Historie. Det er ikke blot den lyriske Digting, der er Evalds Mesterskab, men samtidig med Udviklingen af denne gaaer der hos ham et alvorligt og frugtbart Arbejde for den nationale Aands Gjenfødelse. Har Holberg som en anden Moses ført vort Folk ud fra det mørke, aandsforladte Land, hvori det sad fangen, men evnede han kun at føre Folket ud i Ørkenens Frihed, til en ny Lovgivning, saa er Evald som Josva gaaet over Jordans Flod ind i det forjættede Land og har ført Folkets

Helligdomme tilbage til de Steder, hvor Patriarkerne havde ofret og stridt (S. 226 f.).

Vende vi derefter tilbage til det Biografiske i snevrere Forstand, saa see vi Forf. paa mange Punkter i Evalds Liv og hans Omgivelsers Forhold sprede Lys, hvor hans For-gængere tidligere famlede i Mørke. Vi skulle i saa Hen-seende særlig pege paa de tilvejebragte nye Oplysninger om Digterens Ophold i Rungsted og Søbækhus. Det er vel be-kjendt, at det var en Ægteskabsplan fra Evalds Side, der be-virkede, at hans Familie bestemte, at han skulde forlade Rungsted, og at han blev flyttet til Søbækhus ved Humlebæk. Hos hvem Evald boede her, har tidligere været ubekjendt. Men nu er det lykkets A. D. Jørgensen ved Hjælp af Kirke-bøger og spredte Notitser hos Evald at faae oplyst, at Dig-terens Vært var Forvalteren paa Kraagerup, Herman Lem, en Mand paa nogle og fyrretyve Aar, der 4 Aar iforvejen havde ægtet en Jfr. Anna Dorothea Købel. Lem havde en lille Datter, og en Svigerinde af ham var optaget i Huset. Naar Münter har givet Tonen an, og Øhlenschläger, Høst, tildels ogsaa Molbech, men særlig N. M. Petersen have gjen-taget det, at Evald her blev behandlet „haardt og raat“, kan A. D. Jørgensen ikke godkjende dette, men kalder det en Fejltagelse. Iøvrigt var det jo mod Evalds eget Ønske, at han flyttedes hid fra Rungsted, og han har sandsynligvis gjort al den Modstand, han formaaede, og har ikke lagt Dølgemaal paa sin Utilfredshed ligeoverfor Lems Familie. Kunde han ikke blive i Rungsted, vilde han til Hovedstaden. Dette gav Anledning til, at Præsten, Dr. Schönheyder maatte tilskrive ham et ofte omtalt Brev i stærke Udtryk. Det nær-mere Indhold af Brevet kjendes ikke; det har fremsat For-slag, som har sat Digteren i den yderste Bestyrtelse. I Svaret til Schönheyder ytrer Evald: „ . . . Men det frygter jeg for, at være et Hospitalslem — Gud, retfærdige Gud, har jeg fortjent saadanne Ydmygelser?“ Tidligere Biografer — stær-kest M. Hammerich — have taget dette i aldeles bogstavelig Forstand; A. D. Jørgensen vil forstaae det paa den Maade, at der er tænkt paa en kongelig Pension i Tilknytning til en

eller anden Stiftelse, hvor han tillige kunde være under Lægetilsyn (S. 162). Anmelderen tillader sig den Gisning, at Evalds Værts Navn Lem spiller med ind i dette Digterens Udbrud „at være et Hospitalslem“, og at Schönheyder har villet binde Evald mod hans bestemte Ønske til for Fremtiden at forblive paa dette for ham forhadte Sted, idet der under denne Betingelse skulde udvirkes kongelig Understøttelse til ham.

Den nævnte Præst, Dr. Schönheyder, faaer en retfærdigere Behandling i nærværende Skrift, end der tidligere er blevet ham til Del. Det er bekjendt, hvorledes t. Ex. N. M. Petersen mener ikke at kunne bruge stærke Udtryk nok imod denne Mand i Anledning af hans Forhold til den syge og lidende Digter. Den Præsten stillede Opgave var visselig overordentlig vanskelig; og har han talt strænge Ord til Evald, har dette været en bydende Nødvendighed. Forf. udtaler, at Schönheyder, der ingenlunde var nogen Pedant eller noget Hængehoved, i det Hele har røgtet sit Kald godt og smukt og med et stort Udbytte samt lige til Digterens Død vist sig som hans trofaste Ven.

Den ulykkelige Drikfældighed, som Digteren var et Offer for, søger Forf. paa ingen Maade at lægge Slør over, selv om han har god Villie til at dømme Evald saa mildt som muligt i saa Henseende. Til det, som den yngre Torkel Baden, en Søn af Jakob Baden, i sit „brutale Sprog“ har udtalt i Anledning af denne vor Digtters Fejl (S. 105) kunde endnu være mindet om Broderen G. L. Badens Ytringer ved Aaret 1781¹⁾: „Den store Digter Johannes Evald døde i Aar, kun 38 Aar gammel, men svækket desværre af Udsvævelser, hvad de ikke skulle glemme, der dolere saa meget over hans lange Tilside-sættelse, hvori han sandelig selv var megen Skyld; thi Digterens licentia poetica kan dog ikke udvides til Drikkefrihed, den jeg, vel kun som et Barn, selv har seet Beviis for, men godt kan minde mig, da han opholdt sig i min Farbroders

¹⁾ Christian VII's Regjerings Aarvog S. 287 f.

Hus paa Bernstorffs Gods.“ — J. Kragh Høst fortæller¹⁾, at hans Fader, Justitsraad Georg Høst, der ejede „Søgaard“ i Gjentofte, sendte ham ofte i Ærinde til Johs. Evald, der boede ligeoverfor. Det vides, at Digteren tilbragte Sommeren 1779 og maaske ogsaa den følgende Sommer i Gjentofte og boede hos en Hjulmand. Dennes Hus laa endnu nærmere Gjentofte Sø med Have strækkende sig umiddelbart ned til denne. Ved at eftersee Gjentofte Kirkebog er det ikke uden Interesse, at den daværende Præst — det var Nordmanden Johs. Siverud, af herrnhutisk Retning — har indført Daaben af et af Hjulmandens Børn saaledes: „2. Febr. 1781 døbt Hjulmand i Gjentofte Christian Beker [*ἀνὴρ βελάλι*] hans Datter kaldet Kisten“. Denne „Belials Mand“ skal have været en stor Drukkenbolt. Det har saaledes været meget farlige Omgivelser, Digteren har levet i, naar han — som han selv siger — fløj fra sit Bur i „den taagefulde, halv giftige By“ ud i den frie Luft.

De forskellige Lokalteter — baade i Hovedstaden og paa Landet —, som forekomme i Biografien, beskrives med stor Nøjagtighed; nævnes saaledes S. 86 de Boliger, Evald havde i Kjøbenhavn, angives ikke blot Gaden, men ogsaa Husnumret før og nu. Saaledes ogsaa S. 112: „Wiborg boede i Stedet Nr. 133 i Vingaardsstræde, nu en Del af Gadenr. 10“. Men naar Evalds sidste Bolig hos Tømrermester Schous Enke i Kjøbenhavn, hvor han henlevede sine sidste halvfjerde Aar, og hvor han ogsaa døde, angives som Skindergade Nr. 21 med Tilføjelse „nu Gadenr. 20“ (S. 164), da kan dette let blive vildledende. I Anledning af Hundreårsdagen for Evalds Død indeholdt „Illustreret Tidende“²⁾ et Mindeblad, i hvilket det oplystes, at Huset, hvor Evald døde, ikke eksisterer mere, og intet Billede er bevaret af det. Efter Meddelelse fra Arkivar, Dr. O. Nielsen blev det paagjældende Hus, Skindergade Nr. 21, 1807 lagt sammen med Nr. 22; det er nu Gadenummer 18 og 20, der er sammenlagt af de ældre Matrikelnumre 20,

¹⁾ Erindringer om mig og mine Samtidige S. 7.

²⁾ 22de Bind Nr. 1120 (13de Marts 1881).

21, 22, men hvoraf det Hus, hvori Evald boede, altsaa bliver en meget forsvindende Del, af hvilket der næppe er Spor tilbage, da det ældste af de nu eksisterende Huse er bygget til Atelier 1812. — Naar det dernæst siges, at Evald boede „i Stuen“ (S. 164) eller „i underste Etage“ (S. 167), da staaer dette i Modstrid med de tidligere Meddelelser, t. Ex. hos Molbech („øverst i Kvisten“) ¹⁾, hvad derefter er gjentaget af Hammerich og N. M. Petersen. Selv om Værtinden har haft sin Lejlighed i Stuen, kan Evald godt have haft sit Værelse anvist paa Kvisten. Digterinden Fred. Brun, der af Broderen blev ledsaget til Evald, taler blot om „die ärmliche Wohnung des edlen Dichters“ ²⁾.

A. D. Jørgensen skriver et rent dansk Sprog og anvender megen Flid paa Stilen; men Bestræbelsen herfor fører ham undertiden til Særheder i de valgte Sprogformer. Enkelte Yndlingsudtryk komme ogsaa temmelig hyppigt igjen; saaledes Anvendelsen af „selvfølgelig“, „uden al Tvivl“, „utvivlsomt“, hvor man højst ventede et „maaske“ eller „muligvis“. Naar Digteren fra tidligere Aar meget blev benyttet som Lejlighedsdigter, og det mangen Gang var tarvelige Oplysninger, der gaves ham om det Forhold, der ønskedes besunget — under Opholdet i Søbækhuset havde Spendrup for en af sine Venner i Kjøbenhavn bestilt et Bryllupsvers hos ham til 3 Rdlr. med den Oplysning, at Bruden var 25 Aar, og at Verset skulde indbindes in Quarto ³⁾ —, saa mener A. D. Jørgensen dog, at Tilværelsen af et Evaldsk Lejlighedsdigt „selvfølgelig“ forudsætter, at Digteren har staaet i personligt Forhold til vedkommende Familie. Saaledes da han skrev en Kantate til Biskop Mynsters Forældres Bryllup, medens han laa som Patient paa Frederiks Hospital (S. 88). Eller naar Digteren lever paa Søbækhus, er det „en Selvfølge“, at Forvalteren paa Kraagerup, der var hans Vært, „strax“ har underrettet Kraagerups Damer om, hvilken berømt Gjæst der var bleven

¹⁾ Molbech, Johs. Evalds Levnet, S. 182.

²⁾ Fr. Brun, Wahrheit aus Morgenträumen, S. 122.

³⁾ Samtl. Skr., Samf. Udg., VIII. 177.

anbragt hos ham; og da Evald til Kammerherreinde v. d. Maases Fødselsdag skrev et tysk Digt, er han altsaa faa Maaneder efter sin Ankomst „indført i Familien“; ligesom det „uden al Tvivl“ skyldes hans Forbindelse med Kraagerup, at han i Juni 1776 skrev et Bryllupsdigt til en Hofjægermester Rantzau. Saadanne „selvfølgelige“ Ting findes der ikke saa faa af i Skriftet. Da Evald i 1770 laa paa Rygaard ved Gjentofte, nær ved Grev Bernstorffs Bolig, og „omgikkes“ Klopstock, Cramer og Gerstenberg, vilde han „selvfølgelig“ snart være indviet i hele Hofkredsen, „ligesom han vilde være kommen i nærmere Forbindelse med Guldberg og Enkedronningens Hof“. Derfor maatte Bernstorffs Afsked ogsaa være et haardt Slag for hele Digterens videre Udvikling og Livsforhold.

Naar Forf. bl. a. har stillet sig den Opgave ved sin Biografi at rette den tidligere ensidige Opfattelse, hvorefter man kun havde Øje for den lidende Digter, det forfærdelig mishandlede Legeme i Modsætning til den høje og ædle Aand, hvorved Digteren umærkeligt forvandlede til en halv blodløs, halv tragisk Figur, er det betegnende, at der som Titelbillede er valgt, ikke det bekjendte Billede af Clemens til første Udgave af hans Samlede Skrifter (1780), hvilket Billede netop viser ham i den udtærede Skikkelse, syg og lidende, men derimod T. Kleve's Billede, der fremstiller Digteren nogle Aar yngre og roses af Vennen Abrahamson for dets slaaende Lighed og dets ideelle Karakter. Münter siger derimod om det, at det er „for meget idealiseret“. Det bærer den Underskrift:

Sku Evalds Træk i dette Billede;
 Hans Træk, nej! Bardens Sjæl Du her kan see.
 Et Fryderaab ned fra Parnasset lød,
 Da Han til Nordens Roes og Lyst blev fød.

A. Jantzen.